

Отримано: 15 березня 2018 р.

Прорецензовано: 19 березня 2018 р.

Прийнято до друку: 21 березня 2018 р.

e-mail: roseannari@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2018-1(69)/2-125-128

Рядська Р. І. Асертивні дієслова як засіб вираження епістемічного модусу висловлення в англійській мові. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 1(69), ч. 2, березень. С. 125–128.

УДК: 811.111'42'367.625

Рядська Розанна Іванівна,

Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів

АСЕРТИВНІ ДІЄСЛОВА ЯК ЗАСІБ ВИРАЖЕННЯ ЕПІСТЕМІЧНОГО МОДУСУ ВИСЛОВЛЕННЯ В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

У роботі досліджено основні типи синтаксичних структур з асертивними дієсловами. Окреслено позиційні характеристики й комунікативно-прагматичний потенціал асертивів. З'ясовано чинники, які є визначальними в реалізації епістемічного модусу висловлення. Простежено спільні й відмінні риси перформативних і парентетичних дієслів та особливості їхнього функціонування в асертивних мовленнєвих актах.

Ключові слова: перформативне дієслово, перформативне висловлення, іллокутивна мета, асертивний мовленнєвий акт, епістемічний модус, парентеза.

Рядская Розанна Ивановна,

Львовский национальный университет имени Ивана Франко, г. Львов

АСЕРТИВНЫЕ ГЛАГОЛЫ КАК СРЕДСТВО ВЫРАЖЕНИЯ ЭПИСТЕМИЧЕСКОГО МОДУСА ВЫСКАЗЫВАНИЯ В АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКЕ

В статье исследованы основные типы синтаксических структур с асертивными глаголами. Определены позиционные характеристики и коммуникативно-прагматический потенциал асертивов. Проанализированы общие и отличительные черты перформативных и парентетических глаголов и особенности их функционирования в асертивных речевых актах.

Ключевые слова: перформативный глагол, перформативное высказывание, иллокутивная цель, асертивный речевой акт, эпистемический модус, парентеза.

Rozanna Riadska,

Lviv Ivan Franko National University, Lviv

ASSERTIVE VERBS AS A MEANS OF MARKING EPISTEMIC STANCE OF THE UTTERANCE IN ENGLISH

The article explores the salient features of assertive verbs as a means of expressing epistemic modal meanings in English. It is suggested to provide a framework for the analysis of assertives in terms of structural characteristics and epistemic modal potential. The research focus is on the peculiarities of parenthetical and non-parenthetical use of assertive verbs and its impact on the modal colouring of the utterance.

Key words: performative verb, performative utterance, illocutionary aim, assertive speech act, epistemic stance, parenthesis.

Запропонована стаття є продовженням циклу публікацій, які присвячені розгляду низки теоретичних питань, пов'язаних із структурно-семантичними характеристиками перформативних висловлень з поверхнево вираженим асертивним дієслівним предикатом в англійській мові. **Метою статті** є з'ясування особливостей реалізації комунікативно-прагматичного потенціалу асертивних дієслів в умовах парентетичного й непарентетичного вживання.

Понад півсторіччя минуло з тих пір, як Остінове «кицька на килимку, але я так не вважаю» [8, с.48] і Вендлерівське «іллокутивне самогубство» [15], іллокутивні акти Дж.Серля [13], максими Г.Грайса [11], перформативна гіпотеза Дж.Росса [12] буквально увірвалися в царину мовознавчих досліджень, викликаючи збентеження прихильників структуралізму. Але втім, бути несприйнятним – мабуть, доля усього нового. Згодом це започаткувало рух наукової парадигми від структурно-орієнтованого до функційно-когнітивного вивчення мовних фактів. Поступово на зміну традиційній структурній класифікації речень прийшла класифікація прагматична, за типом їх комунікативно-інтенційного навантаження у процесі мовленнєвої актуалізації.

Упродовж останніх років зазнало змін і саме поняття перформативності. Перформативність – наскільки багатовимірне й багатогранне поняття, що чим більше ми його вивчаємо, тим більше усвідомлюємо, скільки нерозв'язаних суперечностей і нез'ясованих фактів надалі залишається у проблемному полі перформативності. Зокрема, попри наявність у вітчизняному й романо-германському мовознавстві чималої кількості наукових розвідок, зорієнтованих на вивчення структурно-семантичних і комунікативно-прагматичних характеристик мовленнєвих актів і перформативних висловлень, асертивні дієслова надалі залишаються одним із найменш досліджених функціонально-семантичних перформативних класів. Їх іллокутивний потенціал та особливості синтаксичної валентності й дистрибуції досі не отримали достатнього наукового висвітлення. Дослідники не є одностайними в трактуванні асертивності як лінгвістично-релевантної категорії та можливості реалізації асертивної комунікативної настанови мовця за допомогою експліцитних перформативних висловлень.

На наш погляд, назрілою є потреба у комплексному дослідженні асертивного функціонального класу, із застосуванням інтегрального підходу до вивчення формально-змістових, дистрибутивних і прагматичних дієслівних характеристик у їх цілісності, взаємопроникненні й взаємодоповнюваності.

Як засвідчують результати наших попередніх досліджень, переважаючим типом синтаксичної структури функціонування усіх перформативних дієслів є складнопідрядне речення, в якому перформативний предикат, з погляду формально-син-

таксичної організації речення, знаходиться в його головній частині, а з погляду модусно-диктумного членування речення є його модусним компонентом. Перформативні предикати належать до функціонально-семантичного класу предикатів позиційного відношення і є засобом експлікації трьох основних типів комунікативного модусу висловлення виражають – деонтичного, епістемічного й мовленнєвого (соціального) етикету.

Складнопідрядні речення з асертивними предикатами охоплюють конструкції як сполучникового, так і безсполучникового зв'язку між двома предикативними частинами. Підрядне з'ясування виконує функцію додатка до асертивного дієслова, яке міститься в головній частині. Воно розкриває, пояснює, деталізує зміст головної частини. Статус головної й підрядної частин складного речення, які виділяються з погляду його формально-граматичної організації, можна визначати по-різному, залежно від обраного підходу до аналізу речення. Отож, в рамках тема-рематичного членування вони виконують роль теми й реми, відповідно. Натомість, в рамках логіко-граматичного членування речення є виразниками його модусу й диктуму.

Пропозиція – одиниця ментального виміру, для якої характерні онтологічна обумовленість як наслідок співвіднесеності з позамовною референтною ситуацією та мовна регламентованість, що уможливило параметризацію ментальної моделі та її втілення у відповідній формалізованій предикатно-аргументній структурі. Пропозиційний компонент виступає предикатним актантом асертивних дієслів.

Синтаксична валентність асертивних дієслів реалізується у двох основних типах синтаксичних конструкцій: складнопідрядних реченнях з підрядним з'ясуванням і простих реченнях, ускладнених парентетичним компонентом. В рамках складного речення асертивне дієслово може з'єднуватися з підрядним з'ясуванням як синдетично, за допомогою сполучників підрядності, так і асиндетично, без використання сполучних засобів. Наприклад: *I predict that Western industrialised countries will return to nuclear power as an abundant environmentally benign energy source.* [BNC HPC 40]; *I predict he will be a breath of fresh air for the business community.* [BNC AKD 204]

В рамках перформативного висловлення дієслова асертивного функційного підкласу виступають експонентами епістемічних значень і слугують засобом вираження комунікативного модусу висловлення. Парентетичні асертиви можуть вживатися на початку, в середині чи в кінці речення. Згідно з даними фактичного матеріалу, переважають складнопідрядні речення з початковим вживанням модусного асертивного предикату. Значно більша міра гнучкості характерна для перформативних висловлень з асертивними предикатами, які вживаються парентетично. Попри відсутність синтаксичного зв'язку з структурою речення, характер синтаксичної дистрибуції парентетичного компоненту висловлення виконує важливу модифікуючу роль як щодо змістового наповнення висловлення, так і щодо його іллокутивної сили й комунікативно-прагматичного спрямування. До прикладу, кінцеве парентетичне вживання асертивного предикату сприяє зниженню категоричності висловлення й міри його емоційності: *It's great to have a dog I reckon – they're more fun than cats.* [BNC A74 1658]; *He became a bit morose for a while a bit inside himself which is fairly natural under the circumstances I suppose.* [BNC ASN 2869]; *Alas, she sighed, 'there's one black sheep in every family, I suspect.'* [BNC CKD 2045]

Парентетичний асертивний предикат, вжитий в середині речення, окреслює зміст пропозиції як очевидний факт, в модусі *per se*. Наприклад: *Jackie is, I suspect, a far more complex personality than most people give him credit for* [BNC CD9 198].

Варто зауважити, що перформативні висловлення з різним позиційним розташуванням парентетичних асертивів різняться між собою не лише формально. Характер синтаксичної дистрибуції парентетичного компоненту висловлення, як і його лексичне значення, виконує важливу модифікуючу роль щодо змістового наповнення висловлення і його іллокутивної сили й комунікативно-прагматичного наповнення. Мовець як гарант істинності й обґрунтованості власного висловлення може прагнути налаштувати адресата на певний емоційний лад, зорієнтувати його щодо оцінки епістемічної значущості й міри достовірності повідомлюваного. Це характерно для парентетичних асертивів у препозиції. Авторський коментар, суб'єктивне ставлення мовця до ситуації, його власне бачення життєвих реалій, сприйняття, оцінка нашаровуються на пропозиційний (диктумний) зміст висловлення, формуючи його модальну рамку – «комунікативний модус» [7]. Комунікативний модус становить невід'ємну частину висловлення, у якій втілюється його комунікативна настанова – іллокутивна сила. В устах мовця, залежно від обраних ним лексико-граматичних засобів, диктумна частина висловлення може набувати різного звучання й модального забарвлення та кваліфікуватися як повідомлення, мовленнєва дія або аксіологічне висловлення, хоч зазначені характеристики не лише не суперечать одна одній, а часто суміщаються й взаємодоповнюють одна одну в рамках одного висловлення [7, с.88]. Експліцитний комунікативний модус виступає в ролі метатекстового компоненту [7; 10; 17], або ж своєрідного «комунікативного дейксису» [7, с.90].

У широкому розумінні модус постає як онтологічно обумовлене, суб'єктивне за своєю природою, динамічне й поліфункційне явище, що співвідноситься з багатовимірним ментальним простором мовця і є засобом його мовленнєвого втілення [3, с.61]. Модусні категорії уможливають різну суб'єктивну інтерпретацію того чи іншого концептуального змісту й формування на основі цього різноманітних суб'єктивних значень [2, с.34]. Модусні структури розташовуються над морфологічними й синтаксичними категоріями й підпорядковані комунікативній меті висловлення [4, с.321].

Асертивний предикат виступає засобом експлікації епістемічного (ментального, когнітивного) модусу висловлення, складовими якого є думка, знання, незнання, сумнів, припущення, здогад, оцінка істинності, загальна аксіологічна оцінка [1, с. 109].

Досліджуючи актуалізаційні характеристики парантези та механізм взаємодії парантетичного й пропозиційного компонентів, О.М.Полікарпова розмежує вставлені парантетичні конструкції як одиниці внутрішньопропозиційного або поліпропозиційного розширення матричного речення й вставні (коментативні) парантетичні конструкції як одиниці надпропозиційного розширення матричного речення. Останні визначаються як модусні з погляду логіко-граматичного членування речення. Вони не співвідносяться з референтною ситуацією й тому не змінюють фактивного змісту висловлення; натомість, модифікують його іллокутивну силу й виражають додаткові оцінні й комунікативні значення [5, с.95].

Окрім цього, парантетичні асертиви, вжиті на початку речення, можуть виконувати анафоричну функцію, сприяючи зв'язності тексту й забезпечуючи зв'язок із попередніми висловленнями в рамках мовленнєвого акту. Зрозуміло, що простеження такого функціонального вияву асертивів вимагає виходу за рамки речення й аналізу ширшого контексту їхнього вживання.

Найбільшою мірою це стосується інтерпозиції, коли парентетичне дієслово вклинюється в речення, розриваючи цілісну реченнєву структуру й порушуючи лінійні синтаксичні зв'язки. Наприклад: *The few dozen hotels already operating CHP, I forecast, will soon be joined by hundreds more.* [BNC A7F 749]; *But the rally is going ahead, I point out, and the police have it on their duty-roster.* [BNC CAF 528]

Зібраний нами фактичний матеріал фіксує чимало кількості прикладів вживання асертивних дієслів у постпозиції до базового еліптичного речення. Наприклад: *Worth a try, I suppose.* [BNC B20 508]; *Professional jealousy, I suppose.* [BNC GVP 744]

Серед проаналізованих нами прикладів є й такі, що не підпадають під жодну з попередніх кваліфікацій. Пропозиційний компонент у цих реченнях здебільшого виражений простим непоширеним двоскладним або односкладним реченням, рідше еліптичним. Такі структури відтворюються мовцем у процесі спілкування як готові звороти, штампи, мовні кліше, а саме асертивне дієслово характеризується значним збідненням своєї семантики. Наприклад: *I bet he's a workaholic.* [BNC ED4 763]; *I bet she's a friend of yours.* [BNC F7A 5]. Функціонування асертивів, на нашу думку, слід визначати як ідіоматичне або клішоване.

Проблема парентетичного вживання мовних одиниць здавна привертала до себе увагу науковців. Висловлювалися різні погляди на семантико-синтаксичну природу й функціональні характеристики парентези. Варто зазначити, що серед вітчизняних мовознавців поширене тлумачення парентези в термінах категорій вставності й вставленості, тоді як дослідники романо-германських мов не схильні розмежовувати ці поняття.

Безумовно, парентеза є надзвичайно емким, багатовимірним і неоднорідним поняттям, яке охоплює різні за своєю семантикою, морфологічною природою і граматичним ладом мовні одиниці, які вводяться в уже повнозначний контекст і виражають оцінне ставлення мовця до висловлюваної ним думки, його бачення тих чи інших життєвих реалій. Парентетичні компоненти допомагають мовцеві наголосити на певній частині висловлення, фокусувати увагу на певній ситуації, логічно впорядкувати повідомлення, сприяють зниженню або підсиленню категоричності вислову. У нашому дослідженні ми розглядаємо парентезу лише у площині, дотичній до перформативного функціонування асертивних дієслів, в умовах розгорнутого експліцитного модусу. У зв'язку з цим постає питання співвідношення перформативних і парентетичних дієслів. Парентетичні й перформативні дієслова – поняття суміжні, але не тотожні, хоч і поділяють чимало спільних властивостей. Передусім, їх об'єднує морфологічна форма першої особи однини дійсного способу. Спільним є й те, що ані парентетичні, ані перформативні дієслова не є системними мовними одиницями й не входять у парадигму дієслова як її обов'язкові члени; це одиниці мовленнєвого рівня, які актуалізуються у висловленні і лише у висловленні, під впливом низки контекстуальних чинників, можуть реалізувати свій функціональний потенціал. Нарешті, перформативні дієслова нерідко вважаються «надлишковими» [16, с.115-116], що знову ж таки наближає їх до парентетичних. Як одні, так і другі не несуть вагомого інформаційного навантаження, позаяк за фактуальний зміст висловлення відповідає їх предикатний актанти – пропозиційний компонент висловлення.

Зрозуміло, якщо перформативне дієслово вжите парентетично, воно поєднує в собі усі ці характеристики і є їх синкретичним виразником. Однак, не всі парентетичні дієслова – перформативні, й навпаки, не всі перформативні дієслова наділені здатністю вживатися парентетично. Власне парентетичне дієслово характеризується синкретичним вираженням двох іллокутивних сил і, відповідно, двох мовленнєвих актів: прототипового асертивного мовленнєвого акту з комунікативною настановою ствердження, синтаксичною формою вираження якого слугує розповідна парентетична конструкція, і водночас мовленнєвого акту з іншою комунікативною настановою, змістовим підґрунтям якої виступає пропозиційний компонент висловлення. Перформативне ж дієслово в умовах непарентетичного вживання слугує номінативною основою лише одного мовленнєвого акту й експліцитним виразником його іллокутивної мети. Функційно парентетичне дієслово підпорядковане іншій меті – воно виступає засобом «метатекстової кваліфікації і структурування тематичної прогресії тексту» [6, с.66]. Зрозуміло, якщо перформативне дієслово вжите парентетично, воно поєднує в собі усі зазначені характеристики і є їх синкретичним виразником. Тому слід визнати, що завжди можна провести чітку демаркаційну лінію між цими двома функціональними класами, й такий поділ може видатися штучним. У рамках нашого дослідження ми ставимо за мету не роз'єднувати перформативні й парентетичні дієслова як два окремі функційно-семантичні класи, а навпаки, відштовхуючись від їх спільних рис, простежити характерні особливості перформативних дієслів у їх парентетичному вживанні.

Якщо виходити з розуміння парентези як явища виключно синтаксичного порядку, під цим мається на увазі будь-яка частина речення, пунктуаційно відмежована від базової частини за допомогою коми, тире або дужок. Таке трактування видається справедливим стосовно вставлених конструкцій, які передають додаткову інформацію. Натомість, вставні конструкції, до яких ми відносимо й парентетичні перформативи, вимагають ширшого трактування, згідно з яким вони виступають як модусні структури, що співвідносяться з епістемічним модальним виміром висловлення. Таким чином, перформативне дієслово може функціонувати як парентетичне незалежно від структурного ладу опорного речення і свого актантичного оточення. Таке розуміння парентетичних дієслів співзвучне з визначенням, запропонованим Дж. Урсоном у його засадничій праці *Parentetical Verbs* [14, с.197-198].

Аналіз фактичного матеріалу засвідчує, що парентетичні асертиви характеризуються семантико-комунікативною незавершеністю, попри те, що з формально-структурного погляду їх можна кваліфікувати як автосемантичні структури. Це наштовхує на висновок щодо обов'язковості предикатного актанти асертивних дієслів, на відміну від інших перформативів, для яких правобічний актанти є семантично обов'язковим, але структурно факультативним, оскільки його можна відновити з контексту або ситуації. Це уможливило абсолютне вживання таких перформативів як *I promise. I insist. I apologize.* Та унеможливило аналогічне функціонування асертивів на кшталт *I maintain. I assume. I predict.* Такі структури є синтаксично самостійними й граматично непов'язаними з основним реченням, але несамодостатні з погляду актуалізації як свого змістового наповнення, так і прагматичного потенціалу.

Усе сказане дозволяє зробити певні висновки. Розгляд парентетичного функціонування асертивних дієслів як виразників комунікативного модусу висловлення має важливе значення для розширення уявлень про роль взаємодії семантичних і синтаксичних чинників у формуванні й актуалізації комунікативно-прагматичного значення асертивного висловлення.

Асертивні дієслова приєднуються до підрядного з'ясувального синдетично, за допомогою сполучника *that*, або асиндетично. Окрім цього, поширеним є вживання асертивних дієслів як парентетичних компонентів у складі простого або складного речення. Зазначені структури є синонімічними з погляду семантико-змістового наповнення, але відмінність їх синтаксичної організації не дозволяє кваліфікувати їх як синонімічні з погляду їх комунікативно-прагматичного потенціалу. Диференційною ознакою асертивних дієслів є їхня здатність виступати носієм широкого спектру епістемічно-модальних значень. В умовах парентетичного вживання асертивні дієслова слугують експонентом іллокутивної мети висловлення і засобом його метатекстової кваліфікації.

Перспективу дослідження ми вбачаємо у вивченні семантико-синтаксичної валентності перформативів інших функціональних класів – директивів, комісивів, дієслів мовленнєвого етикету, як модусних предикатів і актуалізації їх комунікативно-прагматичного потенціалу в умовах парентетичного й непарентетичного вживання. Більш вичерпного аналізу, на наш погляд, потребує проблема співвідношення перформативності, парентетичності й метатекстовості перформативних дієслів в англійській мові.

Література:

1. Арутюнова Н.Д. Типы языковых значений: Оценка. Событие. Факт. / Н.Д.Арутюнова. М., Наука, 1988, 339 с.
2. Болдырев Н.Н. Модусные категории в языке // Когнитивная лингвистика: ментальные основы и языковая реализация. Часть 1. Лексикология и грамматика с когнитивной точки зрения: Сб. ст. к юбилею профессора Н.А. Кобриной. СПб., 2005
3. Кобрина Н.А. Культура и ее роль в лингвокреативной деятельности человека // *Studia Linguistica*. Перспективные направления современной лингвистики. Вып. 12. СПб., 2003
4. Кобрина, О.А. Модусные коммуникативные категории и их реализация в современном английском языке / О. А. Кобрина // *Горизонты современной лингвистики: Традиции и новаторство* : сборник в честь Е. С. Кубряковой. – М. : Языки славянских культур, 2009. – С. 319–333.
5. Поликарпова О.Н. Комментативная парантеза как единица композиционного синтаксиса / О.Н.Поликарпова. Дис. ... канд. филол. наук. Барнаул, 2011. – 193 с.
6. Рябцева Н.К. Мысль как действие, или риторика рассуждения // Н.К.Рябцева / *Логический анализ языка. Модели действия*. М. : Наука, 1992. – С. 60-69.
7. Рябцева Н.К. Коммуникативный модус и метаречь // Н.К.Рябцева / *Логический анализ языка. Язык речевых действий*. М.: Наука, 1994. – С. 82-93.
8. Austin J.L. *How to Do Things with Words* / J.L.Austin. – London: Clarendon Press, 1962. – 167p.
9. Blakemore D. *Performatives and Parentheticals* / D. Blakemore // *Proceedings of the Aristotelian Society*, vol. 91 of *Proceedings of the Aristotelian Society*, 1990. – P.197-213.
10. Boguslawski A. *Performatives or metatextual comments ? On the cognitive and non-cognitive linguistic conventions* / A. Boguslawski // *Kwartalnic neofilologiczny*, XXVI, №3. 1979. – S. 301-326.
11. Grice H. P. *Logic and conversation* / H.P. Grice // *Syntax and semantics*. – N.Y. : Academic Press, 1975. – Vol.3. – P. 41–58.
12. Ross J. R. / *On Declarative Sentences* / J. R. Ross // *Readings in English Transformational Grammar* ; [ed. by A Jacobs Roderick and Peter S. Rosenbanm]. – Waltham, Mass. : Ginn & Co, 1970. – P. 222-277.
13. Searle J.R. *A Classification of Illocutionary Acts* / J.Searle // *Language in Society* : Cambridge University Press, 1976. – Vol. 5. No.1 – P. 1-23.
14. Urmson J. O. *Parenthetical Verbs* / J. O. Urmson // *Mind*. – 1952. – Vol. 61, № 244. – P.480 – 496.
15. Vendler Z. *Illocutionary suicide* / Z. Vendler // *Issues in the Philosophy of Language*. Yale University Press, 1976. – P.135-145.
16. Verena M.Mayer *On the Semantics and Pragmatics of Explicit Performatives: A Parenthetical Experiment* / M.Mayer Verena / *Inauguraldissertation zur Erlangung des Grades eines Doktors der Philosophie im. Fachbereich Neuere Philologien der Johann-Wolfgang-Goethe. Universität zu Frankfurt am Main*. 2006. – 176 p.
17. Wierzbicka A. *Metatekst w tekście* / A.Wierzbicka // *O spójności tekstu*. – Wrocław, 1971. – S. 105–121.
18. *The British National Corpus, version 3 (BNC XML Edition)*. 2007. Distributed by Oxford University Computing Services on behalf of the BNC Consortium. URL: <http://www.natcorp.ox.ac.uk/>